

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ І ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Віктор СТРЕЛЬНИКОВ,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії
і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти
імені М. В. Остроградського*

Розглядаються шляхи забезпечення функціонування психологічного механізму управління розвитком інтелекту особи кожного студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти. Виокремлено показники розвинутого інтелекту; досліджено вимоги до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості; виділено складники перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель; виявлено негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості.

Ключові слова: розвиток, інтелект, талант, особистість, студент, заклад вищої освіти, слухач, заклад післядипломної освіти.

Ways to ensure the functioning of the psychological mechanism for managing the development of the intelligence of the personality of each student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution are considered.

The author focuses on the indicators of developed intelligence; the requirements for the construction of a psychological mechanism for managing the development of intellectual talent of the individual in the institution of higher and postgraduate education are studied; the components of the textbook transformation into an intellectual self-teacher are highlighted; negative tendencies of management of development of intellect of the person are revealed.

It is concluded that the level of development of intellectual talent of each student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution is determined by the available mental experience. This experience promotes a reasonable attitude to objective reality. Features of the composition and structure of mental experience determine the specific qualities of intelligence, the nature of intellectual behavior.

The existing level of intelligence of a student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution is the result of their development. Therefore, it is necessary to intensively increase and progressively complicate the mental experience of a student while studying in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution. It is the processes in the field of individual mental experience that determine individual intellectual capabilities in the future.

Keywords: development, intelligence, talent, personality, student, institution of higher education, student, institution of postgraduate education.

MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF PERSONAL INTELLIGENCE IN INSTITUTIONS OF HIGHER AND POSTGRADUATE EDUCATION

Viktor STRELNIKOV

Перед системою підготовки студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти на сучасному етапі гостро стоїть проблема «що саме розвивати у структурі їхнього інтелекту і як це зробити», адже сучасні суспільні й освітні потреби висвітлили в цій проблемі нові грані. Зокрема, виникає запитання: як, навчаючи, гарантувати студенту чи слухачеві курсів можливість вільно і конструктивно професійно й інтелектуально самовдосконалюватись, враховуючи своєрідний склад його розуму? Адже, навіть сам цього не бажаючи, організатор навчання впливає на інтелектуальну поведінку здобувача освіти, створюючи специфічні умови навчального середовища закладу освіти. Фактично він також спрямовує й контролює інтелектуальний розвиток студентів чи слухачів курсів, залучаючи їх до обов'язкових норм людського пізнання. Формуючи й розвиваючи у студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти «систему глибоких і міцних знань», «наукові поняття», «здатність вирішувати завдання», «розумові дії з наперед заданими якостями» тощо, організатори навчання визначають межі інтелектуальної свободи їхньої особистості. З іншого боку, якщо здобувачам освіти надати повну свободу дій і право самовільно змінювати зміст навчальних занять, то можна перетворити студента у середовищі закладу вищої освіти чи,

особливо, слухача курсів у середовищі закладу післядипломної освіти в інтелектуального споживача, нездатного напружено і продуктивно інтелектуально працювати.

Тому для побудови механізму розвитку інтелекту здобувача освіти у закладі вищої чи післядипломної освіти важливо визначитися, якою є кінцева мета означеного розвитку. Що має змінитися в особистості здобувача освіти, якщо ця особистість стане більш інтелектуальною, розвиненою? При цьому, власне, має змінитися саме ставлення до оточуючого світу, ціннісні установки й орієнтації здобувача освіти, сприйняття, розуміння й інтерпретація подій і явищ, що відбувається в світі й професійному житті студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти.

У наших попередніх розвідках [6-15] ми розділили думки авторів про те, що характеристики ментального досвіду визначають інтелектуальні можливості здобувача освіти (Л. Лебедик [1, с. 55-63; 2, с. 228-231; 3, с. 264-265; 4, с. 296-301; 5, с. 98-102]) і що зміни в складі й будові ментального досвіду мають вигляд психологічної основи інтелектуального розвитку особистості: «чим вищим є рівень інтелектуального розвитку людини, тим більш суб'єктивно збагаченою і в той же час об'єктивованою є її індивідуальна розумова «картина світу»» (М. Холодна [16, с. 312]).

Мета статті – дослідити можливості забезпечення функціонування психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти і слухача у закладі післядипломної освіти. Завданнями статті є: 1) виокремити показники розвинутого інтелекту; 2) дослідити вимоги до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти у закладі вищої і післядипломної освіти; 3) з'ясувати вимоги до перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель; 4) виявити негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти.

Розпочнемо виклад результатів дослідження з *першого завдання* – виокремлення показників розвинутого інтелекту у особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти. Цими показниками є характеристики індивідуального розумового бачення (або типу репрезентації дійсності). Виділяються шість показників розвинутого інтелекту здобувача освіти: 1) широта розумового кругозору (на противагу

обмеженому світосприйманню); 2) гнучкість і різноманітність оцінювання подій, що відбуваються (на протипагу «чорно-білому» мисленню); 3) готовність сприйняти незвичайну інформацію (на протипагу догматизму); 4) вміння оцінювати й розуміти те, що відбувається, в термінах майбутнього (наслідків) і минулого (причин) (на протипагу схильності мислити в термінах «тут і тепер»); 5) орієнтація на з'ясування суттєвих, об'єктивно необхідних аспектів того, що відбувається (на протипагу егоцентричній пізнавальній позиції); 6) схильність мислити у категоріях ймовірного в межах ментальної моделі «якби» (на протипагу ігноруванню можливості існування «неможливих подій») [10, с. 239; 11, с. 355].

Головною метою навчання в плані розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти є допомога їм у створенні й удосконаленні власного ментального світу. Оскільки означена особистість здобувача освіти вже має необхідні інтелектуальні ресурси, то вона сама має вирішувати – що обдумати, як думати, для чого це робити, що для цього треба.

Щодо *другого завдання* – дослідження вимог до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості у закладі вищої і післядипломної освіти, відзначимо, що механізм розвитку інтелекту здобувача освіти має:

а) передбачати таку діяльність організатора навчання, що спрямовується не стільки на трансляцію знань і способів пізнання, скільки на «побудову» з допомогою навчального матеріалу арсеналу суб'єктивних засобів продуктивного інтелектуального ставлення до дійсності (Дж. Рензуллі, Р. Фейерштейн, М. Холодна [16]);

б) враховувати, що кожен здобувач освіти є носієм власного й своєрідного ментального досвіду, тому адресатом педагогічних впливів в умовах системи підготовки студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти стають особливості складу і будови індивідуального розумового досвіду студента чи слухача курсів, зокрема їхні когнітивні, метакогнітивні та інтенціональні компоненти;

в) передбачати, що кожен здобувач освіти має свій діапазон можливого нарощування інтелектуальних сил, і завдання організатора навчання полягає в наданні необхідної допомоги студенту чи слухачеві курсів засобами індивідуалізації навчальної і позанавчальної діяльності;

г) передбачати вплив на такі основні показники рівня інтелектуального розвитку особистості здобувача освіти, як компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність розуму (КІТСУ), які є новими критеріями ефективності освітнього процесу, поряд зі знаннями, уміннями, навичками (ЗУН) [11, с. 355].

Отже, механізм розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти тісно пов'язаний із процесами, що відбуваються в індивідуальному ментальному досвіді здобувача освіти й характеризують перебудову і збагачення ментального досвіду, тобто відбувається розвиток індивідуальних інтелектуальних здібностей.

Виходячи з вищеназваних вимог до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти, важливо вирішити два головні завдання:

1) по-перше, створити необхідні психолого-педагогічні умови для актуалізації наявного ментального досвіду кожного конкретного студента чи слухача курсів; ураховувати, якими є:

- а) резерви здатності вчитися здобувача освіти;
- б) рівень наукових і вживаних у побуті понять здобувача освіти;
- в) своєрідність інтелектуальної саморегуляції і вихідних інтенцій здобувача освіти;
- г) індивідуальний інтелектуальний темп здобувача освіти;
- д) баланс конвергентних і дивергентних здібностей;
- е) домінуючий пізнавальний стиль;

2) по-друге, створити необхідні психолого-педагогічні умови для ускладнення, збагачення й зростання індивідуального ментального досвіду студента чи слухача курсів у максимально можливих межах; власне:

- а) розвинути вміння здобувача освіти працювати в режимі взаємопереводу різних модальностей досвіду;
- б) розширити репертуар когнітивних схем;
- в) сприяти диференціації й інтеграції системи індивідуальних значень;
- г) сприяти утворенню понятійних психічних структур;
- д) сприяти розвитку основних компонентів метакогнітивного й інтенціонального досвіду здобувача освіти;

е) стимулювати прояви компетентності, ініціативи, творчості, саморегуляції, унікальності розуму (КІТСУ) [11, с. 355-356].

Виконуючи *третє завдання* дослідження, з'ясуємо вимоги до процесу перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель для здобувача освіти. Означений процес є одним із шляхів забезпечення функціонування психологічного механізму розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти.

Перевагами такого перетворення є:

а) не лише викладач, як організатор навчання, звільняється від додаткового навантаження, а й сам здобувач освіти працює з таким підручником, текст якого відповідає за засвоєння ним навчального матеріалу;

б) інтелектуальним самовчителем формується психологічний механізм особистісного розвитку інтелекту студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти;

в) при цьому значно розширюється сфера їхньої навчальної діяльності, адже не лише аудиторна, а й індивідуальна робота з інтелектуальним самовчителем забезпечує необхідний ефект, дає здобувачеві освіти шанс на власне інтелектуальне життя.

Вимогами до процесу перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель для здобувача освіти є забезпечення таких умов:

а) текст підручника побудований з урахуванням особливостей професії здобувача освіти;

б) підручник ураховує психологічний механізм розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти;

в) підручник спирається на особливості складу і побудови ментального досвіду здобувачів освіти;

г) підручник орієнтований на сучасні критерії інтелектуальної діяльності.

Виконуючи *четверте завдання* дослідження, розглянемо негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти, адже традиційна практика управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти зазнає негативного впливу домінуючих педагогічних позицій. Зокрема, така позиція, коли педагоги упевнені, що здобувачі освіти дуже відрізняються за рів-

нем свого інтелекту, який закладений у них, по-перше, умовами навчання в школі, по-друге, генетично, тобто природою. Звідси – деяких студентів чи слухачів курсів учити на основі високих освітніх стандартів немає сенсу, бо від цього однак нічого не вийде.

Отже, великий вплив на управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти у закладі вищої чи післядипломної освіти має установка самого організатора навчання, яка формується під впливом диференційованого навчання. Студенти і слухачі курсів, безумовно, відрізняються за своїми інтелектуальними можливостями. Але ж знання, як і навчальні інтелектуальні навички – це лише верхня частина айсберга, бо механізми розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти визначаються не процесами в сфері засвоєння знань та навичок, а процесами, що йдуть у просторі ментального досвіду здобувача освіти. І оцінка рівня розвитку індивідуальних інтелектуальних можливостей здобувача освіти не має зводитись до тестів перевірки знань [11, с. 356].

Кожна особистість здобувача освіти «заповнена» своїм ментальним досвідом, тобто має свій індивідуальний діапазон можливого зростання інтелектуальних сил, пов'язаний із збагаченням і ускладненням його розумового (ментального) досвіду [11, с. 356]. Отже, здобувач освіти об'єктивно потребує створення відповідних умов для розвитку інтелектуальних можливостей. Управління розвитком інтелекту особистості кожного студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти має відбуватися із врахуванням їхнього вільного вибору, звичайно, залежно від вже сформованих пізнавальних інтересів, професійних планів і реальних навчальних досягнень.

Рівень розвитку інтелекту особистості кожного здобувача освіти визначається наявним ментальним досвідом, який сприяє його розумному ставленню до об'єктивної реальності. Особливості складу і будови ментального досвіду визначають конкретні якості інтелекту, характер інтелектуальної поведінки.

Наявний рівень інтелекту здобувача освіти є результатом їхнього розвитку, тому головний висновок – необхідним є інтенсивне нарощування і прогресуюче ускладнення ментального досвіду студента під час навчання у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти, адже саме процеси у сфері індивідуального ментального досвіду визначають індивідуальні інтелектуальні можливості тепер і в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Лебедик Л. В. Дев'ять кроків становлення гармонійно розвиненої особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*. Збірник статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Слов'янськ-Краматорськ, Україна, 18-19 березня 2020 р.); гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2020. С. 55–63.
2. Лебедик Л. В. Критерії розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця у сфері соціальної роботи. *Обдаровані діти – скарб нації* : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 228–231.
3. Лебедик Л. В. Саморозвиток особистості майбутнього соціального працівника в умовах університету. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 березня 2021 р. ; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Х.: Друкарня Мадрид, 2021. С. 264–265.
4. Лебедик Л. В. Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*: збірник матеріалів конференції / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашини. Суми: РВВ СОІППО, 2020. С. 296–301.
5. Лебедик Л. В., Стрельников в. Ю. Розвиток в особистості пізнавального і професійного інтересів під час вивчення педагогічних дисциплін. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Вінниця, 26 березня 2020 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця: ДонНУ, 2020. С. 98–102.
6. Стрельников В. Ю. Лекція 2.10. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти : Модульний посібник / Авторі-упорядники: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. – Полтава: ПОППО, 2006. С. 248–268.
7. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. Обдаровані діти і школа. Методика діагностики та педагогічний досвід (Посібник для вчителів і психологів). Полтава: ПОПОПІ, 1998. С. 13–18.
8. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. *Психологічна підтримка творчості учня* / Упоряд. О. Плавник, В. Зоц. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. С. 9–18.
9. Стрельников В. Ю. Моніторинг фахового зростання особистості в системі освіти територіальних громад в умовах децентралізації. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ,

- 25-26 листопада 2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярошук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 427–431.
10. Стрельніков В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.
 11. Стрельніков В. Ю. Побудова механізму розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця зі спеціальної освіти. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 354–357.
 12. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей студентів. Методичні рекомендації для слухачів педагогічного факультету МІПК. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 24 с.
 13. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно орієнтованої освіти: Модульний посібник / Автори-упорядники: В. Р. Ільченко, П. І. Матвієнко, Н. І. Білик. Полтава: ПОІППО, 2003. С. 137–155.
 14. Стрельніков В. Ю. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні здоров'я людини. *Постметодика*. 2010. № 6. С. 15–21.
 15. Стрельніков В. Ю. Управління розвитком креативності студентів. *Освітній менеджмент: перспективи розвитку та інновації*. Всеукраїнська науково-практична конференція, 23 жовтня 2001 р. Збірник статей. Полтава: ПОІППО, 2001. С. 134–138.
 16. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. М.-Томск : Барс, 1997. 391 с.